

Revista de Dret Històric Català [Societat Catalana d'Estudis Jurídics], vol. 16 (2017), p. 151-175

ISSN (ed. impresa): 1578-5300 / ISSN (ed. digital): 2014-0010

<http://revistes.iec.cat/index.php/RDHC> / DOI: 10.2436/20.3004.01.107

PURGAR TAULA: EL PRESENT D'UNA INSTITUCIÓ HISTÒRICA

Isidre Lluçà i Sabarich

*Universitat Autònoma de Barcelona*¹

REBUT: 9 de gener de 2016 - ACCEPTAT: 20 de gener de 2016

Resum

La institució «purgar taula» consisteix en un procediment generalitzat, reglat, ordinari i sense excepcions, automàtic i periòdic, d'exigència de responsabilitats a tots els funcionaris públics en forma de judici contradictori, encasellat com a dret disciplinari. El seu precedent més remot el trobem en la democràcia atenenca amb el nom d'*Euthyma*, des d'on passà al dret romà. En el dret públic català apareix per primera vegada en els Usatges i es reglamenta definitivament en les constitucions promulgades en el regnat de Pere II, el 1283. Finalment, es reivindica aquest instrument de l'esperit del dret públic català adaptant-lo a la realitat del present, com a eina fonamental per a expulsar i depurar de la cosa pública totes les pràctiques que haurien d'ésser tipificades com a il·lícit penal.

Paraules clau: purga de taula, judici de taula, tenir taula, exigència de responsabilitats, dret disciplinari, dret romà, procediment general reglat, esperit del dret públic català, depuració de responsabilitats.

«PURGAR TAULA»: EL PRESENTE DE UNA INSTITUCIÓN HISTÓRICA

Resumen

La institución «purgar taula» consiste en un procedimiento generalizado, reglado, ordinario y sin excepciones, automático y periódico, de exigencia de responsabilidades a todos los funcionarios públicos en forma de juicio contradictorio, encasillado como derecho disciplinario. Su precedente más remoto lo encontramos en la democracia ateniense con el nombre de *Euthyma*, desde donde se traslada al derecho romano. En el derecho público catalán aparece por primera vez en los Usatges y se reglamenta definitivamente en las constituciones promulgadas en el reinado de Pedro II, en 1283. Finalmente, se reivindica

1. Doctorand en el programa de doctorat en Dret del Departament de Ciència Política i Dret Públic, Facultat de Dret, Universitat Autònoma de Barcelona.

ca este instrument del espíritu del derecho público catalán adaptándolo a la realidad del presente, como elemento fundamental para depurar la cosa pública y eliminar de ella todas las prácticas que deberían ser tipificadas como ilícito penal.

Palabras clave: purga de residencia, juicio de residencia, tener residencia, exigencia de responsabilidades, derecho disciplinario, derecho romano, procedimiento general reglado, espíritu del derecho público catalán, depuración de responsabilidades.

“PURGAR TAULA”: THE PRESENT OF A HISTORICAL INSTITUTION

Abstract

The institution “purgar taula” consisted of a generalised, regulated, ordinary, regular and automatic procedure – without exception – for demanding accountability from all public officials in the form of an adversarial proceeding pigeonholed as disciplinary law. The remotest precedent is found in Athenian democracy under the term *Euthyma* from where it is transposed into Roman law. The first instance of it in Catalan public law is found in the *Usatges de Barcelona*, although it was ultimately regulated in the constitutions enacted under the reign of Peter II of Aragon in 1283. This instrument is vindicated in the spirit of Catalan public law, adopting it to the present-day circumstances, as a vital tool for removing and purging from the public setting all practices that should be classified as a criminal offence.

Keywords: “purga de taula”, “judici de taula”, “tenir taula”, demand for accountability, disciplinary law, Roman law, general regulated procedure, spirit of Catalan public law, purging responsibilities.

« PURGAR TAULA »: LE PRÉSENT D'UNE INSTITUTION HISTORIQUE

Résumé

L'instrument « purgar taula » est une procédure généralisée, officielle, ordinaire et sans exceptions, automatique et périodique, d'exiger des responsabilités à tous les fonctionnaires publics sous forme de jugement contradictoire, catalogué comme droit disciplinaire. Son précédent le plus ancien remonte à la démocratie d'Athènes, sous le nom d'*Euthyma*, d'où il passe au droit romain. Dans le droit public catalan, nous le trouvons pour la première fois dans les *Usatges de Barcelona*, et il fut définitivement réglementé par les constitutions promulguées sous le règne de Pierre II d'Aragon, en 1283. Enfin, cet instrument est revendiqué selon l'esprit du droit public catalan en l'adaptant à la réalité du présent, en tant qu'outil fondamental afin d'expulser et d'épurer de la chose publique toute les pratiques qui devraient être considérées comme infractions pénales.

Mots-clés : « purga de taula », « judici de taula », « tenir taula », exigence de responsabilités, droit disciplinaire, droit romain, procédure générale officielle, esprit du droit public catalan, épuration de responsabilités.

1. INTRODUCCIÓ

Corrupció, populisme, demagògia, falsedat, actituds allunyades dels principis democràtics... Cada dia ens despertem amb noves informacions i notícies que ens produeixen una profunda indignació, entre altres coses per la impunitat amb què els seus autors es prodiguen sense que res ni ningú els ho impedeixi. Funcionaris en el sentit més ampli i científic del mot —polítics, jutges, alts funcionaris, catedràtics, etc.— que indistricablement estan subjectes a tot el que té relació amb el dret públic.

I ens indigna perquè, com a ciutadans conceptualment compromesos amb els principis democràtics més elementals, se'ns fa difícil de comprendre com aquest tipus de fets, accions i/o actuacions no queden sotmeses a cap tipus de càstig, de manera que els nivells d'impunitat fereixen sensiblement l'esperit de tots els que estem impregnats dels veritables valors democràtics, malgrat pertànyer, encara, a un estat en què l'estat de dret és pura ficció, tot façana, darrere la qual simplement hi ha un estat pseudototalitari tancat en si mateix, que protegeix aquests individus, en detriment dels ciutadans i de la justícia, mitjançant lleis que afavoreixen la injustícia.

La qüestió que es planteja és: hi ha solució? I la resposta és: n'hi pot haver, perquè ja n'hi havia hagut. Efectivament, els nostres avantpassats, mitjançant el dret públic català, l'esperit d'aquell dret públic —anterior al Decret de Nova Planeta—, ho tenien resolt i ben resolt a través del mecanisme i la institució «purgar taula».

Víctor Ferro ho il·lustra de la manera següent:

Actualment, quan ex hipòtesi, el funcionari públic, fora dels dies hàbils i de l'horari d'oficina, i molt més aquell qui ja ha cessat en el càrrec, és un ciutadà normal corrent, sense més poder ni influència que qualsevol altre, hom considera que n'hi ha prou amb la supervisió constant dels seus superiors i amb el control continu dels tribunals. Durant segles, però, hom cregué necessari i prudent de crear una oportunitat processal, millor si era periòdica, en la qual tots els qui es creien perjudicats per l'actuació d'un oficial poguessin concentrar llurs denúncies i reclamacions davant un tribunal especial, sense por de pressions o venjances i beneficiar-se d'un procediment més expeditiu que l'ordinari. (Ferro, 1999, p. 403)

Per la seva banda, Josep Serrano emfatitza la importància de la institució de la forma següent:

La significació d'aquest procediment del judici de taula queda suficientment reflectida en allò que expressen els consellers de Barcelona en concedir-lo a la baronia de Flix segons privilegi de 1464: «Com per no tenir taula los balles de la vila vostra de Flix, la justícia no si estada aci administrada com fora si aquells fosen tenguts a tenir taula dels llurs malfets sobre la justícia, per la bona administracio de la qual justícia les Universitats son consumadas e per lo contrari son derruïdes e despobladas». (Serrano, 2000, p. 835)

A la Catalunya de la baixa edat mitjana i de l'edat moderna hi havia —segons Lalinde— tres mecanismes de fiscalització i depuració de responsabilitats: *a*) oficials temporals, a través de «tenir taula»; *b*) oficials vitalicis i a cens, mitjançant el mecanisme de «la visita», i *c*) el fill del rei, com a procurador de Catalunya, amb els jutges de les corts reials i de l'infant, no sotmesos a cap procediment de responsabilitat però sí obligats a observar les constitucions i ordinacions del Principat, cosa de la qual havien de respondre i donar comptes en les sessions de corts.

Abans de continuar cal contextualitzar adequadament el concepte d'*oficial* en l'esperit del dret públic català contemporani de l'època a la qual ens estem referint; en concret, les condicions indispensables per a ser oficial eren: «creatio», «captio possessionis» i «administratio», això és, nomenament, presa de possessió i exercici de la funció i del càrrec.

Els veguers i sotsveguers eren els oficials reials de nivell més baix, però al mateix temps eren l'autoritat suprema en l'àmbit de la vegueria. L'ofici s'articula a partir de finals del segle XII, però la seva reglamentació definitiva s'estableix el 1228, durant el regnat de Jaume I. El veguer i el sotsveguer exercien, en nom del monarca, una jurisdicció ordinària general, civil i criminal, plena en els llocs, viles i ciutats reials i mixta en les terres de domini dels barons, on era compartida entre el sobirà i el baró. Pel que fa als sotsveguers, tenien les mateixes atribucions que els veguers, als quals estaven subordinats, però. Tant veguers com sotsveguers, com llurs assessors, havien de sotmetre's al procediment de «purgar taula».

En aquest article ens centrarem en la «purga de taula» i estudiarem aquesta interessantíssima institució disciplinària, de fiscalització i d'exigència de responsabilitats sobre els fets i les actuacions dels funcionaris públics² en exercici del seu

2. Funcionaris en tota l'extensió del mot, entès com la persona que treballava a l'Administració pública exercint càrrecs i/o funcions d'acord amb l'ordenament vigent i dins el seu context temporal. Avui dia continuem considerant funcionaris públics les persones físiques que treballen a les adminis-

càrrec, la qual, com veurem, té els seus fonaments en la Grècia clàssica i en el dret romà, a través del qual s'incorpora i roman en el dret europeu medieval. En el cas de Catalunya, amb el nom de *purga de taula* la institució perdura fins al Decret de Nova Planta, malgrat que la seva desaparició és més com a conseqüència de la inactivitat de la mateixa institució que no d'una derogació explícita.³

Haig de fer un darrer apunt abans d'entrar en matèria. Per a elaborar aquest treball m'he centrat bàsicament en tres autors: Jesús Lalinde, Víctor Ferro i Josep Serrano. De la lectura de les seves obres es dedueix que si bé la institució està perfectament reglada i delimitada, a la pràctica la seva aplicabilitat no sempre respon a una regularitat i una temporalitat homogènies. Eren altres temps, amb altres recursos, força limitats respecte als d'avui dia, i allò que s'aprovava a les corts, allà on se celebrassin, necessitava el seu temps per a ésser aplicat a l'altra punta del país, i, altrament, allò que era relativament senzill de posar en pràctica, per recursos i mitjans, a Barcelona o a la cort, no ho era a Miravet o a Camprodon, com veurem.⁴ En tot cas, el que ens interessa en aquest treball és la globalitat i generalitat de la institució, més enllà de la casuística i les peculiaritats locals que en el decurs de la seva existència hagi pogut experimentar.

tracions públiques al servei de l'interès general i amb sotmetiment a les lleis i l'ordenament jurídic, entenent com a persones físiques al servei de la cosa pública tot el personal que ha accedit a aquesta o bé per via d'un procés electoral —els electes, tots els electes, també són funcionaris públics—, a través del procediment de designació —els delegats governatius, per exemple—, o bé per via d'un procés selectiu —funcionaris de carrera interins, eventuais, laborals, temporals, etc.—, en definitiva, en compliment i en aplicació i observança d'un dret fonamental, en condicions d'igualtat i objectivitat, com és l'accés a la funció pública.

3. Gairebé quaranta anys després d'haver-se promulgat el Decret de Nova Planta, encara trobem la institució de la purga de taula: «Miravet, Ginestar, Rasquera i Benissanet: en un capbreu dels anys 1752 i 1753, després del Decret de Nova Planta, es reconeix que el batlle, que designa el castellà, “finit que ha son ofici [...] te obligació de purgar taula per a satisfer los agravis, si alguns n'e aura fets” i “dega prestar caució y donar fiances a contento dels regidors y antes del Consell de dita Vila” (abans d'ocupar el càrrec). I que en tot cas el judici de residència es farà conforme a les constitucions del Principat i els costums dels llocs» (Serrano, 2000, p. 837). Afegeix Serrano, més endavant: «Finalment, el Decret de 1716 disposa que sobre la residència del batlle (l'equivalent castellà de la purga de taula catalana) “consultara la Audiencia con relacion de lo que antiguamente havia en Cataluña”. Segurament segueix vigent el sistema antic català, si ens atenim al que recullen els capbreus dels dominis hospitalers, en què es declara el mateix procediment, com s'observa en un edicte de 22 de març de 1734 en què es reitera que s'efectuarà allò que es feia abans» (Serrano, 2000, p. 843).

4. «La primera notícia del judici de taula a la baronia de Flix ve donada pel privilegi que la ciutat de Barcelona concedeix el 28 de febrer de 1464 a la universitat de Flix i que s'ocupa de l'elecció, funcions i responsabilitats del batlle» (Serrano, 2000, p. 839).

2. ANTECEDENTS HISTÒRICS

No hi ha gaire informació sobre els antecedents històrics d'aquesta institució. De la Grècia clàssica tenim més referències mitjançant el llibre *La cité grecque*, de Gustave Glotz, on trobem una institució a l'antiga Atenes, amb el nom d'*euthyna*, que hem de considerar l'antecedent més antic que existeix, tot i que l'autor castellà del segle XVI Castillo de Bovadilla⁵ va més enllà i connecta aquesta institució amb la Bíblia i el dret diví. Pel que fa al dret romà, la institució es correspondria amb la figura del *syndicatus*.

En tot cas, després d'haver consultat diverses fonts, constato l'existència d'un desconeixement manifest dels possibles antecedents històrics que pogueren donar lloc a la institució «purgar taula», pel que fa al dret romà.

2.1. LA GRÈCIA CLÀSSICA. L'*EUTHYNA*

Euthyna significa “rendició de comptes” i designa els procediments de control de les magistratures de la democràcia atenenca que es fan al final del seu mandat sobre el conjunt de tota la seva actuació durant aquest mandat.⁶ L'*euthyna* s'aplica, a més dels magistrats, als sacerdots i ambaixadors. En principi consistia en un control de la gestió financera i administrativa de tots els funcionaris comptables, que, a més, estaven sotmesos a la jurisdicció penal. Mentre durava aquesta

5. M. José Collantes, en un treball intitulat «El juicio de residencia en Castilla a través de la doctrina jurídica de la Edad Moderna», diu en la nota a peu de pàgina núm. 4: «Algunos autores, como Castillo de Bovadilla, conectan el juicio de residencia con el derecho divino y la Biblia».

6. «Mais, fût-il irrévocablement libéré en ce qui concernait la comptabilité, il demeurerait responsable pour tout autre acte de sa gestion. Outre la rendition des comptes au sens étroit et précis, il y avait dans le droit public d'Athènes une reddition des comptes au sens large et plus vague, l'*euthyna*, par-devant les *euthynoi*. Ces « redresseurs » étaient au nombre de dix, un par tribu, et chacun d'eux avait deux assesseurs ou parèdres. Tous les trente étaient tirés au sort par le Conseil et dans son sein. Pendant les trois jours qui suivaient le jugement provoqué par les logistes et les synègores, l'*euthyne* siégeait avec ses assesseurs, aux heures du marché, devant la statue du héros éponyme de sa tribu. Tout citoyen pouvait venir à lui, pour introduire contre le magistrat déjà jugé sur sa comptabilité une action privée ou publique en raison de ses autres actes : il inscrivait sur une tablette blanchie son nom, le nom du défendeur, le grief allégué avec évaluation du préjudice causé et de la peine requise, et la remettait à l'*euthyne*. L'*euthyne* examinait la plainte, et si, après instruction, il la jugeait recevable, il en saisissait les autorités compétentes : l'action privée était transmise aux juges des dèmes chargés d'introduire en justice les affaires de la tribu ; l'action publique était inscrite au bureau des thesmothètes. Si les thesmothètes la jugeaient également fondée, ils la portaient devant le tribunal populaire, dont la décision était souveraine» (Glotz, 1968, p. 237).

avaluació, no podien abandonar el territori —condició sense límit temporal, equivalent a la que hem trobat en la institució de purgar taula, amb un límit temporal de cinquanta dies, i que també trobarem en el dret romà, també de cinquanta dies. Tanmateix, no es tractava només de verificar els comptes, sinó que cada magistrat era responsable del conjunt de la seva gestió en el sentit més ampli. Hom pot afirmar que la responsabilitat dels magistrats era doble: d'una part, la que corresponia a la vessant financera; de l'altra, la que corresponia a la responsabilitat moral i la política.

No obstant això, a la Grècia clàssica els magistrats gaudien d'un gran respecte, d'importantes prerrogatives i d'una certa immunitat i protecció especial en el decurs de l'exercici del seu càrrec: l'insult o la injúria a un magistrat podia comportar penes de fins i tot la pèrdua de tots els drets civils. En tot cas, s'ha de remarcar l'existència d'una certa contradicció entre aquest profund respecte envers els magistrats i l'arrelat sentiment democràtic en què el ciutadà es considera sempre un igual als que el dirigeixen, a través d'aquell concepte del deure d'obeir i de comandar alternativament en funció de cada cas i cada supòsit.

Més enllà de la mateixa *Euthyna*, amb l'objectiu de prevenir els abusos de poder, el poble, com a sobirà, exercia un control perenne sobre els seus servidors. Qualsevol ciutadà podia, de forma aïllada i específica, vigilar qualsevol funcionari. Cada ciutadà podia incoar un procediment civil o criminal contra un magistrat.⁷ Els magistrats estaven sotmesos al control permanent del Consell: nou cops l'any havien d'obtenir el vot de confiança de l'Assemblea i cada final d'any era examinada tota la documentació comptable de la seva gestió.

Els comptes eren revisats per una comissió de deu experts, escollits per sorteig pel Consell. Si les conclusions dels experts evidenciaven irregularitats, el Consell podia jutjar el magistrat per malversació. En tot cas, si es produïa condemna, el magistrat tenia dret a apel·lar davant el tribunal. Al mateix temps, qualsevol ciutadà tenia dret a interposar una querella contra el magistrat, de manera que, en cas de condemna, li donava dret a apel·lar a la justícia popular.⁸

7. «Il était d'ailleurs impossible au peuple d'avoir beaucoup de déférence pour des magistrats qu'il tenait constamment sous sa coupe. Pour se prémunir contre les abus de pouvoir, le peuple souverain exerçait un contrôle perpétuel sur ses serviteurs. N'importe quel citoyen pouvait isolément surveiller n'importe quel fonctionnaire. Au reste, tout se faisait par ordre du Conseil ou de l'Assemblée ou, pour le moins, se passait sous leurs yeux. Il n'est pas d'administration, pour ainsi dire, qui prenne une initiative quelconque sans demander au Conseil son avis ou sa collaboration» (Glotz, 1968, p. 234).

8. «Il était même licite aux particuliers de porter une éisangélie devant le Conseil contre tout magistrat qu'ils accusaient de ne pas se conformer aux lois, et, dans ce cas encore, le condamné avait le droit d'en appeler à la justice populaire. Mais l'Éclésià conservait un pouvoir direct et bien plus étendu sur tous ceux qui n'étaient que les exécuteurs temporaires de sa volonté. Il arriva un moment où, à

El procés d'*Euthyna* és una rendició de comptes, de responsabilitats, de tots els magistrats, en el sentit més ampli i més vast. Era un procediment amb una important càrrega de simbolisme, ja que es feia a la plaça pública, davant l'estàtua de l'heroi local, en horari de mercat, durant tres dies i mitjançant un procediment formal i emfàtic. El magistrat condemnat era expulsat per sempre més de la cosa pública, mentre que si era absolt, continuava exercint el càrrec.

2.2. EL DRET ROMÀ

Segons Josep Serrano, «l'origen d'aquesta institució s'estableix en una constitució de l'emperador Zenó de l'any 475, segons la qual tots els magistrats i jutges romans han de romandre en el seu lloc durant cinquanta dies després d'acabat el seu mandat per esbrinar si al llarg del temps que ha durat han incorregut en alguna responsabilitat. A Catalunya els Usatges ja preveïen la responsabilitat dels batlles per les batllies que tenien encomanades i per la gestió i administració dels drets del seu senyor».

No deixa de ser sorprenent que abans de l'emperador Zenó, de l'Imperi d'Orient, assentat sobre bona part dels mateixos territoris que la Grècia clàssica, d'aquesta institució no se'n té cap referència en el dret romà. Per tant, no seria aventurat concloure que és possible que aquesta institució, l'*euthyna*, s'incorporés al dret romà a partir, precisament, de l'assentament de l'Imperi romà en aquesta part de la Mediterrània.

En tot cas, el nom d'aquesta institució en el dret romà és el de *syndicatus*, i a partir del poc que en coneixem és evident que es tracta d'una institució de rendició de comptes, de depuració de responsabilitats, de tots els magistrats romans. L'altra evidència que fa recognoscible la institució és el fet que, mentre dura la instrucció de l'expedient, els magistrats han de romandre en el lloc encara que hagi finalitzat el seu mandat.

2.3. LA INSTITUCIÓ DE LA PURGA DE TAULA

L'objecte d'aquest treball és, essencialment, la institució de la purga de taula. Tanmateix, per a una contextualització més acurada d'aquesta interessant institu-

l'assemblée principale de chaque prytanie, elle procédait à l'épicheirotonia, c'est-à-dire votait à mains levées sur la gestion des magistrats : elle les confirmait dans leurs pouvoirs, si elle était d'avis qu'ils s'acquittaient bien de leur charge ; sinon, elle les déposait et les envoyait devant le tribunal» (Glotz, 1968, p. 234-235).

ció i el seu temps considero necessari fer una referència succinta a la visita com a mecanisme paral·lel al de la purga de taula i coetani, amb similituds i punts de connexió que en determinats supòsits fins i tot poden induir —i han induït— a l'error de confondre'ls. Per aquest motiu en faig una breu pinzellada en un apartat diferenciat del de la purga de taula.

2.3.1. *La institució a Catalunya*

La institució purgar taula consisteix en un procediment generalitzat, ordinari, sense excepcions, automàtic i periòdic, d'exigència de responsabilitats en forma de control *a posteriori* de la gestió, en exercici del càrrec, de tots els oficials reials, «oficials e persones qui haran usat de jurisdicció» —funcionaris públics, en definitiva—, en forma de judici contradictori i, per tant, amb caràcter i encasellat com a dret disciplinari.⁹ Es reglamenta mitjançant constitucions promulgades durant els regnats de Pere II el 1283, Alfons II el 1289 i Jaume II¹⁰ en les Corts de Barcelona de 1299, de Lleida de 1301 i de Barcelona de 1311, i consisteix en el control de la gestió dels oficials reials temporals feta *a posteriori*, és a dir, un cop acabada la seva funció. No obstant això, és important destacar que tots aquests oficials, com a requisit previ i indispensable per a desenvolupar la seva funció, havien d'haver

9. «Por otro lado, la tesis de la compatibilidad de un derecho disciplinario, con la potestad de separación del príncipe, se confirma plenamente en las instituciones españolas de la monarquía absoluta. En esta época hay cargos que están a la completa disposición real y se encuentran sometidos a un riguroso control formal, en el que se expresan las potestades disciplinarias a través de dos figuras: la residencia castellana —con su equivalente catalán de la purga de taula— y la visita. La visita es una institución española, mientras que la residencia, por su origen romano está extendida por toda Europa. Como ha señalado García de Valdeavellano, “la residencia quedó incorporada al derecho castellano medieval como consecuencia de la recepción del derecho romano por obra del poderoso instrumento de romanización jurídica que fueron las Partidas, en cuanto éstas insertaron en su texto un precepto tomado de antiguas leyes justinianas sobre la responsabilidad de los funcionarios de la Administración imperial [...]» (Nieto, 1970, p. 48).

10. Jaume II fou un monarca convençut —i practicant— del principi de subjecció de l'autoritat a la llei, i així ho posà en pràctica i de manifest durant el seu regnat, en un combat permanent amb tot allò que pogués significar un abús de poder en exercici de les funcions públiques, incloent-hi la seva i la de la seva família. Maspons i Anglèsell ho relata així: «Jaume II a les Corts de Barcelona de 1299 declarava “que nós no donem llicència alguna per diners, e, si-u feyem, que inhibició de totes las dites coses absoluta mantinent; e, encara, que algun oficial nostre de aquí avant no prenga diners, e si-u feya, que nós lo'n puníssem”; i a les de Barcelona de 1291 prometia que “nós o officials nostres no prenam, ni hajam res per composició” i a les de 1299, també de Barcelona, deia que en endavant no pertorbaria les funcions notariales i els notaris podrien autoritzar «sens inhibició o empatxament nostre e dels nostres» (Const., vol. I, ll. 4, tít. 25, llei 6; ll. 9, tít. 15, llei 3; ll. 4, tít. 13, llei 1) (Maspons, 1932, p. 51).

dipositat garanties —una fiança— en el moment de començar a exercir llur càrrec, de manera que no podien iniciar la seva funció si el jurament i la fermaça no havien estat efectuades.

La purga de taula és un procediment que jutja els fets, les accions, les omissions, les negligències, les actuacions i les conductes dels funcionaris públics dins l'exercici del càrrec, tot desenvolupant les seves funcions, realitzats contra el sistema normatiu vigent al país, amb perjudicis al monarca i/o als particulars. En la purga de taula no es jutjava mai la possible i/o presumpta conducta delictiva personal en afers particulars, que havia de ser tractada mitjançant la justícia ordinària. L'ordenació de Jaume II del 1311 fa una relació detallada d'allò que ha d'ésser objecte d'instrucció del sumari i ha d'ésser jutjat mitjançant la purga de taula.

Aquesta relació de les matèries objecte de fiscalització és la següent:

a) Negligència en la custòdia i el manteniment de la jurisdicció i els drets regis.

b) Furt, frau monetari o per una altra raó amb dany al rei i perjudici de la seva jurisdicció.

c) Violació i manca d'observança de les constitucions, de les ordenacions de les Corts Generals i de les lleis en general.

d) Prevaricació, concussió, extorsió, suborn i qualsevol altre guany il·lícit.

e) Perpetració d'injúries a universitats (municipis), prelats, eclesiàstics, ciutadans homes rics, cavallers i persones d'altra condició.

f) Tots els altres fets que es puguin considerar delictius realitzats en el desenvolupament del càrrec.

Els oficials, quan tenien taula —estaven subjectes al procediment els veguers, els sotsveguers, els batlles, els sotsbatlles, els corts, els assessors, els jutges ordinaris, els carcellers i altres oficials menors, com els saigs—, havien de dipositar els salaris als jutges i en el decurs dels cinquanta dies següents els era prohibit sortir sense permís explícit de la ciutat o vila on se celebrava el judici. Els jutges convocaven, mitjançant crides, els possibles reclamants a presentar càrrecs durant el termini del mes següent.

Evidentment, el judici de taula no havia de finalitzar sistemàticament amb la condemna dels funcionaris públics, sinó més aviat al contrari, car l'acabament normal era l'absolució i, per tant, el retorn a l'exercici del càrrec. A més, l'oficial sotmès a inquisició podia emprendre accions contra el qui l'havia acusat i no havia presentat proves, de manera que aquesta doctrina també representava un límit a l'abús de la denúncia sense fonament, per qualsevol motiu d'odi, animadversió i similars.

En tot cas, la condemna de tot oficial del qual s'acreditava la culpabilitat comportava la impossibilitat de tornar a exercir qualsevol càrrec i ofici reial.

2.3.1.1. L'expressió, la seva morfologia i la seva evolució

Etimològicament, «purgar taula» és una expressió composta per les paraules *purga* i *taula*. No pretenem construir una tesi gramatical, però sí que l'anàlisi etimològica d'ambdós mots ens pot il·lustrar sobre el fons, l'esperit i el concepte de l'expressió.

Purga: més enllà de la vessant fisiològica o sanitària del mot, en el sentit —molt utilitzat en medicina antiga— de provocar o accelerar l'expulsió del contingut intestinal, les definicions de *purga* que trobem a la *Gran enciclopèdia catalana* són les següents: «Alliberament d'un càrrec, d'una sospita, d'una sanció»; «Procés d'eliminació d'elements políticament indesitjables, o poc segurs en el si de l'administració pública o en un partit polític, acomplert per l'òrgan executiu o pels màxims dirigents»; «Benefici legal concedit al posseïdor d'un immoble hipotecat per poder-se alliberar de totes les hipoteques i tots els gravàmens anteriors i posteriors existents, o per deixar amb validesa només les anteriors i preferents».

Si adrecem la recerca vers el diccionari de sinònims —agafarem el de S. Pey—, de *purga* n'obtenim el sinònim genèric *purificació*, i de l'acció de purgar, en allò que ens interessa, *exonerar*, *expiar*, *satisfer*, *esborrar* i *anul·lar*.

Del conjunt de respostes obtingudes tant en relació amb les definicions citades com amb els sinònims esmentats, podríem atrevir-nos a formular un significat nostrat —i universal— i actual i equiparar *purgar* amb «depurar responsabilitats».

Taula: d'aquest terme no ens interessen tant la definició i els sinònims, perquè no ens porten enlloc, sinó la seva contextualització, bàsicament temporal, puix no estem referint-nos a la taula com a moble, sinó, en la terminologia pròpia de l'època —molt propera, fins i tot sinònima—, al que avui entenem com a despatx, com a oficina, i a tot el conjunt de l'activitat burocràtica, d'administració i de gestió.¹¹

No obstant això, en la gènesi de la institució no trobem mai el vocable *purgar*, sinó *tenir*.¹² Dels tres autors citats que avui dia han escrit sobre aquesta insti-

11. Segons el doctor Lalinde Abadía, «[...] en Cataluña, el vocablo “taula”, independiente de haber servido para las instituciones de cambio, ha designado el instrumento de trabajo de toda actividad burocrática, y por extensión el conjunto de la misma, como ha sucedido con la moderna palabra de “despacho”. “Tener taula”, por tanto, ha significado mantener o conservar la actividad, aún cuando ello haya sido a los efectos exclusivos de responder frente a las incriminaciones de que pudiera ser objeto, y en este sentido cumple el mismo papel que la denominación de su equivalente institucional castellano, que fue la “residencia”» (Lalinde, 1965, p. 500).

12. «Ya se ha expresado anteriormente que la denominación “purga de taula” debe emitirse con ciertas reservas, y esto es así porque la indicada expresión parece de aparición tardía. En la primera de las disposiciones catalanas recopiladas acerca de este medio de exigencia de responsabilidad, correspondiente a 1283, no se emplea ninguna denominación especificadora, hablándose únicamente de la acción

tució, es dedueix que en un primer moment la institució s'anomena *judici de taula* o *tenir taula*. Segons Lalinde, en relació amb el canvi de *tenir* per *purgar*, ens podríem trobar davant una mutació popular provocada per la passió —Ferro ho corrobora amb un to més subtil: «[...] era esperat amb interès per la població»— que la institució despertava en una opinió pública, sembla, força involucrada en la participació en tot el procés.

La doctrina no utilitza mai la paraula *purga*. Ho referma Lalinde, segons el qual el vocable utilitzat és el de *syndicare*, que significa examinar o inquirir els costums o actes d'algú.¹³ També trobem mots com *inquisició* —equivalent a judici— i *enqueridor* o *inquiridor* —equivalent a jutge— en els diversos textos existents:

«Del batlle a tenir taula» i es disposa que cada tres anys [el període que dura el mandat] es farà «inquisició» al batlle per tal que si «tort ni injuria a feyta a algu, que'l li satisfaze e encara ne sia punit per lo senyor degudament».

Aquesta disposició no detalla el procediment a seguir contra el batlle, però es fa referència a un «enqueridor» que instruirà el cas i judicarà. (Serrano, 2000, p. 835)

Cal afegir també que Josep Serrano, quant a l'aparició del concepte de *purga de taula* i dins l'àmbit territorial que ell ha estudiat, afirma que a la darrerria del segle XIV ja se sol denominar *fer residència* —segurament per la influència castella-

de inquirir contra oficiales reales. La denominación especificadora aparece en el lenguaje legislativo seis años más tarde, esto es, en 1289, indicándose entonces que cada uno de los oficiales reales “tenga taula”, y que sea suspendido del oficio “tinent la taula”. Consecuentemente, en el clásico *Glosario* de Du Cange se recoge como expresión medieval la de “tabulam tenerse”, que es igualmente la que aparece en los documentos, con las variaciones a que da lugar la conjugación del verbo. La sustitución de «tener» por «purgar» es tardía, pues su reflejo en el lenguaje legislativo no tiene lugar hasta finales del siglo XVI, para el sistema normativo en las transcendentales cortes de Barcelona de 1599, bajo el incipiente reinado de Felipe III, segundo de Cataluña. Tanto bajo esta forma como bajo la anterior, la expresión es verbal. Se habla de “purga taula”, como se había hablado de “tener taula”. Una expresión sustantivizada como es la de “purga de taula” no se encuentra en las fuentes, como tampoco se encuentra la de “tenencia”, “tenuta” u otra análoga. Su empleo aquí es, pues, una licencia, justificada por un deseo de cómoda denominación del procedimiento, pero debiéndose tener siempre presente que en su época no se emplea sino la expresión verbal, y que además, “purgar” pertenece al vocabulario de la Cataluña de los Austrias, en tanto que el vocablo medieval es el de “tener»” (Lalinde, 1965, p. 499-500).

13. «De tono más erudito toma este vocablo del derecho común. A los encargados de exigir responsabilidades se les llama entonces “iudices tabulae, siue ad syndicandum” y también “iudices syndicatores”. Este lenguaje parece casi exclusivo de la doctrina, pues en los documentos esos mismos jueces aparecen denominados, cuando se les da algún nombre, como “iudices siue inquisitores” y “jutges e inquisidors”. En el lenguaje legislativo se consagra la expresión “jutges de taula”, que se traduce al castellano como “jueces de tabla»” (Lalinde, 1965, p. 501).

na, afirma—; encara, doncs, sota el Casal de Barcelona,¹⁴ aspecte que pren més consistència a mesura que l'edat moderna va desgranant el seu temps, ja que fins i tot la llengua emprada és el castellà:

Posteriorment, les cartes de Benissanet i Miravet (1611 i 1623) s'ocupen d'aquest procediment inquisidor amb un cert detall, i ja es parla de «residencia» en lloc de «judici de taula».

La residencia del batlle es farà cada tres anys «por el tiempo que huviere regido el cargo», s'indica que el senyor o el seu governador «o quien su poder tuviere [...] tome residencia» al batlle i així davant d'un o altre podrà comparèixer tot aquell que tingui queixes a formular. (Serrano, 2000, p. 836)

2.3.1.2. Naturalesa jurídica

Amb el benentès que la norma jurídica és una conseqüència de la imposició de qui exerceix el poder, la purga de taula és un judici contradictori o procés periòdic de depuració de responsabilitats, generalitzat i ordinari, de la gestió *a posteriori* dels oficials reials —tots els funcionaris públics en el sentit més ampli de la paraula— durant l'exercici del seu càrrec. La purga de taula pot tipificar-se com una part del dret disciplinari.

L'objectiu principal és, en primer lloc, escatir totes les accions i/o omissions, fets, negligències —la negligència era considerada un delictes amb atenuant—,¹⁵ actuacions i conductes dels actors implicats en l'exercici del seu càrrec, d'acord amb l'enumeració feta en l'apartat 2.1 d'aquest treball, i, en segon lloc, vetllar per la no vulneració d'alguna de les lleis fonamentals de Catalunya —el que avui coneixem com a actes inconstitucionals—, és a dir, vetllar contra els actes que violen o vulnereu alguna de les lleis que es consideren fonamentals pel que fa a l'estructura política del país. I encara hi hauria un tercer objectiu: la reparació del dany ocasionat, si és que això era possible.

14. L'aportació que fa Josep Serrano al coneixement d'aquesta institució és la que correspon a la seva tesi doctoral, *Senyoriu i municipi a la Catalunya Nova (segles XII-XIX). Comandes de Miravet, d'Orta, d'Ascó i de Vilalba i baronies de Flix i d'Entença*, de manera que la proximitat física amb els territoris de Castella probablement té alguna cosa a veure amb aquesta primerenca denominació de «fer residencia». Tesi publicada l'any 2000 per la Fundació Noguera.

15. «Així, si un oficial “pecuniari” no duia els llibres de manera adequada o si era negligent en la percepció dels tributs, hom el condemnava a alguna pena arbitrària (és a dir, inferior a la legal que li hauria correspost en cas d'omissió dolosa), d'acord amb el dany ocasionat i el grau de culpa, perquè hom deia que en aquests oficis la sola negligència era delictes» (Ferro, 1999, p. 403).

Segons Lalinde, la purga de taula és un veritable procediment d'exigència de responsabilitats «[...] en los que no se persigue juzgar sobre la constitucionalidad de sus actos para declarar la nulidad de estos, sino para determinar por ellos y por cualesquiera otros actos ilegítimos la culpa que en ello les pueda caber» (Lalinde, 1965, p. 502).

2.3.1.3. Caràcter subjectiu

L'ordenament jurídic —siguin quines siguin l'època i l'espai temporal— atorga facultats o poders a les persones, i les persones que són titulars d'una sèrie de drets o facultats estan legitimades per a exigir la protecció dels seus drets, ja sigui per via judicial o bé per via extrajudicial. De la mateixa manera que hom pot reclamar un dret, també hom està obligat al compliment d'uns deures que l'ordenament jurídic imposa; d'aquesta manera, també, tota persona està legitimada passivament.

Considerant la facultat, potestat o autorització que conforme a la norma jurídica posseeix tot subjecte enfront d'un altre o d'altres subjectes, ja sigui per a desenvolupar la seva pròpia activitat o per a determinar la d'aquells, probablement és oportú fer una distinció entre el subjecte passiu i el subjecte actiu.

2.3.1.3.1. Subjecte passiu

A la institució de tenir taula o purgar taula, segons el que es desprèn del que afirmen els autors reiteradament citats, hi estaven sotmesos els oficials reials temporals amb jurisdicció ordinària,¹⁶ de manera que es pot afirmar que el subjecte passiu de la institució era el conjunt de tots els oficials reials temporals amb jurisdicció ordinària.

És Pere II el Gran, a les Corts de Barcelona de 1283, qui autoritza una inquisició contra tots els seus oficials reials; cita, tanmateix, els veguers i bovaters, de

16. «Más interés desde el punto de vista doctrinal ofrece una disposición de Pedro IV [es refereix a Pere III el Cerimoniós] en cortes de Perpiñán de 1351 [és un error tipogràfic, es refereix a les Corts de Perpinyà de 1351], toda vez que en ella se aclara que en el supuesto de que un veguer, baile u otro oficial hubiera tenido alguna causa encomendada por el rey, estaría obligado a tener “taula” si las causas fueran de aquellas que pudiera conocer por derecho ordinario, y viceversa, no estaría obligado a esa exigencia de responsabilidad, tratándose de causas de las que no pudiera conocer por derecho ordinario» (Lalinde, 1965, p. 508).

manera que, segons Lalinde, és presumible que la inquisició no afectés els seus procuradors.

A partir de 1299 el llistat d'oficials sotmesos a la institució de tenir taula esdevé molt més concret i explícit: veguers, sotsveguers, batlles, sotsbatlles, corts,¹⁷ jutges ordinaris, assessors, carcellers, saigs i tots els altres oficials menors de jurisdicció i els seus lloctinents; en definitiva, tots els «oficials e persones qui haran usat de jurisdicció». A aquesta llista, Serrano hi afegeix, pel que fa a la zona estudiada per ell —comandes de Miravet, Orta, Ascó i Vilalba, i baronies de Flix i Entença—, «altres oficials senyorials».

També hi estaven sotmesos els notaris i els regents de les escriptories de les corts dels veguers i batlles, tal com queda establert en les Corts de Montblanc de 1333.

En qualsevol cas, estaven sotmesos a la purga de taula tots els oficials la duració del càrrec dels quals està limitada *ex lege* per les Constitucions del Principat.¹⁸ La resta d'actors de la cosa pública també estaven sotmesos a la fiscalització i depuració de responsabilitats dels seus actes, però el procediment emprat era el de la visita, institució que tractarem, succintament, més endavant en aquest document.

2.3.1.3.2. Subjecte actiu

El subjecte actiu és l'òrgan jutjador: el jutge o jutges de taula, també anomenats *inquisidors de taula*, segons el text i el moment temporal. En un primer estadi —Corts de 1299— es tracta d'un òrgan unipersonal, però posteriorment —Corts de 1311— esdevé un òrgan col·legiat.

En la primera reglamentació, de 1299, el rei es compromet a escollir anualment un jurista preparat —qualificat de savi en dret— i net de qualsevol sospita a

17. Antiga magistratura local refosa amb el veguer, segons Ferro.

18. «En las cortes de 1311, celebradas también bajo Jaime II, se encuentra por primera vez la diferenciación entre los oficios por razón del período al que se contraen. La constitución, después de regular con minuciosidad el procedimiento, jueces, etc., manifiesta que ello tiene lugar en los oficios tenidos por todo tiempo o a violario. Empleando la terminología del juez rosellonés del siglo XVII Andrés Bosch, la constitución conduce a una diferenciación entre “oficiales de vida” i los “temporals”, a los que habría que agregar esos otros oficiales a censo, los cuales a estos efectos son equiparados a los funcionarios vitalicios. La propia constitución contiene, sin embargo, un extremo que quizá pueda ser muy interesante en relación a estos funcionarios vitalicios y a censo, y es que los excluye de la regulación en cuanto a remoción y suspensión de oficios, pero no en cuanto a que sea hecha inquisición y sean castigados si hubieran delinquido, lo cual puede significar de hecho un procedimiento de “visita” para ellos, aún cuando esta denominación no se reciba en el lenguaje legislativo hasta el capítulo citado de las cortes de Barcelona de 1599» (Lalinde, 1965, p. 507).

cada cap de vegueria i/o batllia. Aquesta xarxa de juristes es complementa amb dos juristes més —residents a Barcelona (amb atribucions per a judicar les apel·lacions de les vegueries de Barcelona, el Vallès, Girona, Besalú, Osona, el Bages, el Berguedà, Vilafranca i Montblanc) i Lleida (amb atribucions per a judicar les apel·lacions de les vegueries i batllies de Lleida, la Ribagorça, el Pallars, Cervera, Tarragona, Tortosa i les muntanyes de Prades), tal com argumenta Lalinde— que són els encarregats de resoldre les apel·lacions.

Els inquisidors o jutges de taula havien de ser naturals o, si més no, domiciliats a la vegueria per a la qual eren nomenats, tal com s'exigeix en l'ordinació fonamental de 1311.¹⁹

A partir de 1311 l'òrgan passa a ser col·legiat, de manera que el rei elegeix, a més a més del jurista, un ciutadà i un militar, amb la facultat de substituir-se entre ells en el supòsit que per qualsevol causa algun d'ells resti impedit per a exercir les funcions. Per la seva banda, l'òrgan d'apel·lació no es modifica, però els jutges que el componen també es regeixen pel mateix període temporal que els jutges de taula, suara explicitat.

Per a un funcionament acurat del conjunt de la institució es requeria un nivell d'infraestructura auxiliar prou important, de manera que la institució comportava la incorporació a la seva organització de notaris i escriptors que s'encarregaven de documentar i instruir els procediments i de substantivar-ne el desenvolupament procedimental. La seva importància fou tal que la seva funció, condicions, actuació i articulació s'hagueren de reglamentar mitjançant disposicions a les Corts de 1311 i, posteriorment, a les de Girona de 1321, Montblanc de 1333 i Barcelona de 1422.²⁰

19. «Alguna vez ha habido que prescindir del cumplimiento de ese requisito, pero ha obedecido a causas de necesidad, como es el caso de la veguería de Camprodón, en la que por no haber ni caballeros ni doctores, Carlos I, en las cortes de Monzón de 1533, ha de haber autorizado el nombramiento de pertenecientes a otra veguería, siempre que previamente hubieran sido presentados para su aceptación al veguer y cónsules del indicado lugar» (Lalinde, 1965, p. 511).

20. «Los “jutges de taula” tienen que ser auxiliados, especialmente en la tarea de documentación de los procesos. La ordenación fundamental de 1311 establece que aquellos elijan un notario, extremo que es ratificado en cortes celebradas en Gerona bajo el mismo monarca ordenador, Jaime II, al mismo tiempo que se dispone que los escribanos de las inquisiciones sean elegidos y nombrados por los propios inquisidores, llegando todo ello a constituir uno de los deberes más importantes de los inquisidores, como puede verse en las cortes celebradas en Montblanch en 1333, y bajo Alfonso IV [es refereix a Alfons III el Benigne], en las que incluye dentro del juramento y homenaje a prestar por aquellos. En las cortes de Barcelona, celebradas en 1422 bajo la reina María, esposa y lugarteniente general de Alfonso V [es refereix a Alfons IV el Magnànim], se reglamentan las condiciones del “scriure de la taula”, que ha de ser poblado, domiciliado o residente en la ciudad, villa, lugar, bailía o veguería donde la “dita taula se tendra”, declarándose nula la elección hecha en otra forma, con pérdida del oficio para los

2.3.1.4. El procediment com a element formal

La necessitat i l'existència d'un procediment general²¹ i reglat en tota l'actuació i en les decisions juridicoadministratives converteixen aquest procediment en un element formal en el qual hi ha una regulació de la funció, un òrgan competent, unes decisions o resolucions adoptades —accions i/o omissions—, uns òrgans que les prenen i les dicten, uns llocs i unes dates concretes. Amb la purga de taula, tots aquests actes són susceptibles d'ésser jutjats; per tant, cal entendre que són recurribles.

Al mateix temps, com a control, límits i garanties, per a tots els actors legítims i interessats —directament o indirectament: ciutadans i funcionaris—, de les decisions dels jutges de taula, la pròpia regulació de la institució preveu la corresponent interposició de recursos, en aquest cas, apel·lacions. Ambdós mecanismes constitutius i propis de la institució es tractaran i s'analitzaran tot seguit.

2.3.1.5. El procés

Víctor Ferro precisa:

Cada tres anys, per carnestoltes, el rei o el lloctinent nomenaven, de tres ternes presentades per les universitats, caps de vegueria, un militar, un ciutadà o burgès i un «savi de dret» [jurista] de la mateixa vegueria com a jutges de taula per inquirir contra els oficials temporals que hi havien regit ofici durant el trienni anterior. Aquests oficials, com a requisit previ indispensable, havien donat, en l'ingrés de llur ofici, fermaça de comparèixer a respondre dels càrrecs que hom els fes, és a dir, de «tenir taula» [...]. (Ferro, 1999, p. 404)

En aquest paràgraf de Ferro hi trobem gairebé tots els elements del procediment: el subjecte passiu, el subjecte actiu, l'objecte, el període temporal i les garanties. Ens faltarà estudiar la resta dels costos econòmics, una referència a les sentències i sintetitzar les fases del procediment. Ja s'ha dit que el subjecte passiu és el conjunt de tots els oficials reials temporals amb jurisdicció ordinària i el subjecte

jueces que lo admitieran. Así mismo se dispone que el notario jure que la escribanía no ha comprado, ni que la ejercerá o regirá otro» (Lalinde, 1965, p. 512).

21. El procediment general i el que correspon als llocs senyorials que gaudeixen de privilegis específics poden divergir. Serrano ens aporta les dades següents: «[...] arreu, el batlle és l'únic oficial que està subjecte a la "purga de taula". Excepte a Vilalba i la Fatarella i la baronia d'Entença, on també hi concorren els altres oficials senyorials. En cap cas s'especifica si solament hi estan afectes els oficials judicials» (Serrano, 2000, p. 841).

actiu és el conjunt dels jutges de taula. També ja hem tractat l'objecte de la institució, és a dir, l'exigència de responsabilitats en forma de control *a posteriori* dels fets, les accions, les omissions, les negligències, les actuacions, les conductes i, en definitiva, el conjunt de l'exercici del càrrec, de tots els oficials temporals que havien exercit un càrrec. Tractarem aquí, doncs, l'espai temporal i les garanties. I, finalment, sintetitzarem les distintes fases del procediment.

Quins són els períodes temporals de la purga de taula? El primer és la durada del mandat del càrrec de jutge de taula: tres anys.²² I la data en què s'elegeixen els components de la taula, cada tres anys, és la corresponent al carnestoltes.

Alhora, el procediment considera altres terminis. El límit temporal màxim de tot el procediment era de quatre mesos,²³ distribuïts de la forma següent: un mes per a presentar denúncies i tres mesos per a la instrucció i resolució del procediment. Una vegada constituït el tribunal, els jutges instaven els possibles interessats²⁴ a presentar —i provar— les queixes, reclamacions i querelles dins el termini del mes següent. Tot seguit, si es presentava denúncia,²⁵ s'atorgava un altre mes en el decurs del qual s'havien de provar les acusacions i les presumptes irregularitats o delictes, en accions i omissions. El tercer mes s'utilitzava per a donar l'oportunitat d'oposar-se a les denúncies efectuades, presentant arguments, al·legacions i justificacions en defensa pròpia; en definitiva, s'utilitzava per a oir la part sotmesa al judici de taula. Finalment, durant el quart mes, reservat al tribunal, aquest havia de pronunciar declaració, resolució o sentència.

22. En un primer moment, aquest període era anual: «Jaime II en 1299, dispuso que todo veguer, “cort”, baile, juez ordinario, asesor, carcelero y todo oficial que usara de jurisdicción, así como los lugartenientes respectivos, al entrar en sus oficios aseguraran en el lugar cabeza de aquellos convenientes y con buenos fiadores en poder del rey o de quien él ordenara el “tenir taula” cada año [...]» (Lalinde, 1965, p. 516).

23. «El procedimiento tiene unos límites temporales marcados. Tanto en la disposición institucionalizadora de 1289, como en la primera ordenación fundamental de 1299, se estatuye que los oficiales “tengan taula” por treinta días. En 1301 se especifica que la inquisición “e la taula que tenir deuen” sean terminadas dentro de los sesenta días de comenzada la inquisición, y en 1311 se llega a una elaboración que puede decirse definitiva, en la que se otorga el plazo de un mes para presentar denuncias y el de tres meses para determinar las cuestiones, con lo que el procedimiento viene a tener una duración de cuatro meses» (Lalinde, 1965, p. 516).

24. «Ninguna disposición exige que el denunciante o querellante actúe en virtud de un interés o que aparezca como perjudicado, lo cual significa tanto como otorgar una verdadera acción popular» (Lalinde, 1965, p. 517).

25. «Tampoco parece definida la posibilidad de actuar “ex officio”, teniendo en cuenta que el procedimiento, quizá precisamente a diferencia de la “visita”, se caracteriza por actuar a instancia de parte. La doctrina entiende que el proceder “ex officio”. O por inquisición general por contraposición a la inquisición que es la instancia de parte, aparece prohibida en el derecho común y en el derecho municipal, pero que a pesar de todo es utilizada» (Lalinde, 1965, p. 517).

Amb l'objecte d'evitar abusos de procediment, en el supòsit que, transcorreguts els quatre mesos, el procés no s'hagués conclòs, els jutges de taula estaven obligats a concloure'l sense rebre cap més salari, ni comissió, ni despesa. Aquest rigor s'incrementà a partir de les Corts de Barcelona de 1599, amb Felip II (III d'Espanya), de manera que si els jutges no finalitzaven el procés en els quatre mesos preceptius, havien de restituir els salaris dipositats i, alhora, pagar un import equivalent amb els seus propis béns.

S'observa també una reserva de disponibilitat de cinquanta dies²⁶ —període de temps que, no debades i com veurem més endavant, és el mateix que trobem en la Grècia clàssica i en el dret romà—, en el decurs dels quals l'oficial que havia de tenir taula no es podia absentar de la població on s'havia de dur a terme el procés, sense permís i sense haver dipositat una fiança, en un document públic, autoritzada pels seus avaladors, si era el cas.

Els costos econòmics estaven constituïts, d'una banda, per les fiances destinades tant a la reparació dels possibles danys com al pagament dels costos del procés, incloent-hi els salaris dels jutges; i, de l'altra, pels salaris específics dels mateixos jutges. Ja s'ha explicat que com a requisit previ per a tenir accés a llur ofici aquests havien de dipositar un aval per a poder respondre de les responsabilitats en què poguessin incórrer i de les quals hom els en pogués exigir comptes.²⁷

26. «[...] i no podien eixir de la ciutat o vila on se celebrava el judici, sense permís, durant cinquanta dies (const. 1359/6)» (Ferro, 1999, p. 404-405). «En cortes de Cervera de 1359, bajo Pedro IV [es refereix a Pere III el Cerimoniós], se obligó a los oficiales “estrets de tenir taula” a permanecer personalmente durante cincuenta días sin poder salir, en tanto no tuvieran autorización de sus fiadores, debiendo aparecer la autorización en instrumento público» (Lalinde, 1965, p. 516).

27. No obstant això, Serrano aporta alguns matisos que cal esmentar. A la batllia de Miravet s'estipula que el cost de «tenir taula» s'ha de fer efectiu de la forma següent: «I suposant que la denúncia sigui certa el salari de l'inquisidor es pagarà “de la colònia del batlle, si en alguna hy serà condemnat”, i si aquella no és suficient aleshores la diferència la satisfaran els homes del lloc (després la universitat)» (Serrano, 2000, p. 836). D'altra banda, de la baronia d'Entença ens diu: «A la baronia d'Entença, el privilegi de “purgar taula” tots els oficials senyorials més l'exigència que el batlle i els altres oficials prestin fiança abans d'exercir els seus càrrecs, s'introdueix per mitjà d'un privilegi que es concedeix primer a Tivissa i després a Móra i a García, entre 1368 i 1372. La concessió és en agraïment a diversos ajuts econòmics que cada població ha fet al comte Joan de Prades, i la confirma una sentència de la Reial Audiència de 8 de juny de 1587. En el privilegi es disposa: que els oficials senyorials “antes de usar de su oficio” estan obligats a presentar fiances idònies i a prometre que tindran “residencia o tabla” segons les Constitucions de Catalunya; per realitzar la residència la universitat designarà dos homes bons o prohoms de la vila el dia de Sant Joan Baptista (del mes de juny); el primer judici es farà al mes de juny de 1369, i després cada tres anys (suposem que per coincidir amb la fi del mandat dels oficials que ho són aleshores); si la universitat ha d'avançar algun diner als jutges inquisidors aquests hauran de jurar davant del batlle que si acaben condemnant els oficials requerits ho retornaran tot (se suposa que en tal cas els condemnats es faran càrrec de les despeses causades); en cas que els

Amb l'objectiu de regular la qüestió dels salaris, a les Corts de Montblanc de 1333 es disposaren els imports que els jutges de taula havien de percebre: els militars havien de cobrar sis sous diaris, i quatre els ciutadans i els juristes.

Sobre les sentències, en l'ordinació de 1311 es disposà que el procés havia de ser sense forma de judici, sense plet, sense solemnitat de plet i de forma succinta. En tot cas, les sentències no podien perjudicar el monarca, ni tercers, sinó que simplement havien d'estar relacionades amb l'absolució o la condemna de l'oficial sotmès al judici de taula.²⁸

Significativa, també, és la conseqüència d'una sentència absolutòria per a l'oficial, en la qual s'havia pogut posar de manifest que hi havia hagut una denúncia no fonamentada o voluntat calumniosa. En aquest supòsit, el responsable d'aquesta actuació era obligat a fer-se càrrec de totes les despeses causades pel judici, a més a més d'incórrer en les penes previstes a aquest efecte per les lleis.

Així, doncs, com a conclusió i síntesi del procés, el judici de taula o purga de taula és un procés de depuració de responsabilitats dels oficials reials al qual s'han de sotmetre cada tres anys, quan finalitzen el mandat, i en el qual, només si hi ha denúncia a instància d'una part —mai d'ofici—, se sotmeten a judici durant quatre mesos, període finalitzat el qual, una vegada dictada la sentència en el darrer d'aquests quatre mesos, si aquesta és absolutòria poden continuar en el càrrec durant un altre període igual, o bé han d'abandonar la funció pública i pagar les penes que se'ls hagin imposat si la sentència és condemnatòria. Finalment, hi ha una fase de recurs o apel·lació de dos mesos més, si l'oficial condemnat presenta un recurs o bé, en el supòsit d'absolució de l'oficial, si presenta el recurs el denunciant.

2.3.1.6. L'apel·lació

Tot procés ha d'observar un nivell adequat de garanties per al ciutadà, en aquest cas en forma de recurs, per a l'oficial sotmès al judici de taula o bé per al

oficials siguin absolts de les denúncies presentades, la universitat s'haurà de fer càrrec i haurà d'assumir tots els costos causats» (Serrano, 2000, p. 838).

28. «Les sentències, donat el caràcter del procediment ("sumàriament e sens figura de juy"), no podien perjudicar l'interès del rei ni el de tercers, sinó que es referien només a la condemna o absolució de l'oficial. El rei no podia destorbar els jutges en llur comesa ni reservar-se la causa, ans havia de fer executar la sentència pels seus oficials, però podia, després de la condemna, fer gràcia a l'oficial d'allò que li hagués estat adjudicat i perdonar-li la pena corporal» (Ferro, 1999, p. 405-406).

demandant en el supòsit d'absolució de l'oficial, i així ho considera d'antuvi l'esperit del dret públic català. És en aquest sentit que, ja en la primera ordinació de 1299, s'introdueix de forma general²⁹ la figura de l'apel·lació. Tanmateix, aquesta apel·lació té uns límits: que la condemna sigui superior a cinc-cents sous o bé que, tot i ésser menor, comporti una infàmia o una pena corporal.³⁰

Amb l'evolució de l'Audiència com a institució, sobretot ja en el començament de l'edat moderna, apareix la qüestió de l'advocació a aquesta institució de les apel·lacions. Amb la voluntat de resoldre aquest problema, a les Corts de Barcelona de 1564, amb Felip I (II de Castella), es va disposar que la resolució, en seu de l'Audiència, havia de ser la mateixa que d'antuvi s'havia establert per als jutges d'apel·lació, que era el mateix termini que inicialment, en el seu moment, ja havia instituït Jaume II.³¹

2.3.2. *La visita*

Segons Lalinde, la visita es diferencia de la purga de taula en els aspectes següents: l'aparició, l'origen, la naturalesa, el subjecte al qual s'exigeix responsabilitat, l'òrgan encarregat d'exigir la responsabilitat i el procediment. Per a Ferro, la

29. Dins el ventall de particularitats, Serrano ens aporta el que succeeix a la zona del país estudiada per ell: «Pel que fa als recursos que es poden presentar contra les resolucions dels jutges de taula, el codi de Miravet, de 1319, no preveu res. Les cartes de Benissanet i Miravet indiquen que l'apel·lació es presentarà davant el mateix senyor, que canviarà d'assessor. A la baronia d'Entença es preveu que el comte i els prohoms del lloc designaran de mutu acord un jutge especial per atendre el recurs. I a la baronia de Flix, els jurats i el Consell de la Vila hauran de presentar a la senyoria dos juristes "e homens de sciencia" perquè en triï un que serà el que coneixerà el recurs d'apel·lació» (Serrano, 2000, p. 842).

30. «Les sentències de més de 500 sous, les que irroguessin infàmia o que imposessin pena corporal eren recurribles davant dos jutges d'apells lletrats, nomenats pel rei, un a Barcelona, per a les vegueries de llevant, i l'altre a Lleida, per a les de ponent, el qual havia de resoldre el recurs en 30 dies. La causa es podia evocar a l'Audiència només en cas de revocació pel jutge d'apells de la decisió original» (Ferro, 1999, p. 406).

31. «En cortes de Barcelona de 1564, se solicitó que en ese supuesto [el de l'avocació], la Audiencia hubiera de resolver en el mismo plazo que Jaime II había señalado para los jueces de apelaciones, y en caso contrario se entendiera levantada la inhibición en cuanto al efecto suspensivo, pudiéndose proceder por el juez de tabla a la ejecución, prestada la caución por aquel en cuyo favor fuera dada. Felipe II ordenó que las causas se expidieran dentro del plazo de dos meses, y que además no se pudieran avocar a la Audiencia, sino en el caso de ser la sentencia en apelación contraria a la de primera instancia. También se restringió la avocación de causas bajo pretexto de "miserabilitas" o pobreza, a no ser a suplicación de los querellantes» (Lalinde, 1965, p. 519).

visita es basava en el dret de tota autoritat a «visitar» tots els seus subordinats, castigar-los per les faltes comeses i donar satisfacció a les reclamacions de tercers.³²

A diferència de Castella, la visita apareix de forma tardana i es normativitza en temps dels Àustria, i mentre que la seva aplicació a Castella no és ni generalitzada ni automàtica, sí que ho és a Catalunya, on legislativament esdevé un procediment ordinari que es dota de periodicitat i generalitat, com hem vist que passa amb la purga de taula. En tot cas, la visita està destinada als oficials perpetus o oficials de vida, als quals cal afegir els oficials a cens o vitalicis.³³

A les Corts de 1599 s'estableix que la visita és un procediment reglat,³⁴ que es duu a terme regularment cada sis anys per a —com ho relaciona Víctor Ferro— «portantveus de general governador, canceller, regent la cancelleria, doctors, jutges de cort, advocats i procurador fiscal de l'Audiència, algutzirs ordinaris i extraordinaris, assessors de la Governació, mestre racional, lloctinent i els seus oficials, batlle general, lloctinent i assessors de la batllia general, correu major o hoste de correus, procuradors reials de Tarragona, Rosselló i Tortosa, amb llurs assessors i oficials, i tots els advocats fiscals del Principat i dels comtats, notaris, porters, comissaris civils i criminals i qualsevol altres que no purgaven taula». Ferro afegeix que el visitador ha de ser un alt oficial, «persona constituïda en dignitat», natural del territori de la Corona, però no català, ni posseïdor de baronies i immobles a Catalunya, ni amb plets davant la Reial Audiència i, alhora, que no sigui inquisidor del Sant Ofici.

El visitador estava facultat per a admetre, d'ofici o a instància d'una part, «les ofenses i defenses dels oficials» i els «memorials secrets de les parts», i les despeses

32. «La visita tenia, doncs, un doble caràcter d'enquesta sobre les faltes comeses per l'oficial en un cert període (era una de les poques formes legals d'enquesta general) i d'examen de les querelles i denúncies dels administrats. Predominava, però, en la pràctica, el segon aspecte» (Ferro, 1999, p. 404).

33. «La propia constitución contiene, sin embargo, un extremo que quizá pueda ser muy interesante en relación a estos funcionarios vitalicios y a censo, y es que los excluye de la regulación en cuanto a remoción y suspensión de oficios, pero no en cuanto a que sea hecha inquisición y sean castigados si hubieran delinquido, lo cual puede significar de hecho un procedimiento de «visita» para ellos, aún cuando esta denominación no se reciba en el lenguaje legislativo hasta el capítulo citado de cortes de Barcelona de 1599. Otro interesante extremo contiene la constitución, y es la exclusión expresa del hijo del rey, procurador de Cataluña, su lugarteniente, los jueces de la corte del rey y del infante y de su lugarteniente» (Lalinde, 1965, p. 507).

34. «Començava amb crides públiques als caps de vegueria, en les quals el visitador donava a conèixer el seu poder i invitava els damnificats a presentar demanda dins 40 dies, passats els quals hi havia un termini de tres mesos per a rebre els càrrecs i diligenciar-ne les proves, i, un cop publicades, de tres més per a les defenses. Acabada la instrucció de la causa, el visitador, amb dos adjunts, doctors de la Corona (no catalans i que no fossin del Consell d'Aragó), tenia altres tres mesos per a dictar sentència, contra la qual es podia apel·lar davant el Consell d'Aragó, sense intervenció dels regents catalans» (Ferro, 1999, p. 407).

corresponents de tot el procés eren a càrrec de l'erari públic; segons Ferro, «[l]a visita es feia a despeses del General».

En tot cas, Lalinde afirma que, malgrat que formalment la purga de taula i la visita adopten mecanismes legislatius com a judicis contradictoris, a la pràctica això no és així, atès que només la purga de taula es pot considerar formalment com a judici contradictori, car amb la visita és possible l'existència de memorials secrets i l'actuació d'ofici i no exigeix la suspensió automàtica dels oficials sindicats, com sí que passa en el judici de taula.

2.4. REIVINDICACIÓ DEL JUDICI DE TAULA

La reivindicació del judici de taula és, al mateix temps, una reivindicació de tot l'esperit del dret públic català anterior al Decret de Nova Planta. Un dret per a un estat de dret anterior als estats de dret:

No basta, en un estat de dret com ho era la Catalunya tradicional, que totes les autoritats estiguin sotmeses a l'ordre jurídic i que responguin dels actes amb els quals el lesionen en exercici de la funció pública. El càstig de l'infractor, per més sever que sigui i per gran que sigui la seva complexitat, no proporciona una compensació directa de l'interès injustament perjudicat, i la mateixa activitat reparadora —anul·lació, indemnització— encara que funcioni perfectament, mai no es pot equiparar al manteniment de la incolumitat jurídica de l'administrat. Catalunya, tan sensibilitzada davant la necessitat de servir dintre els límits del dret l'actuació de l'autoritat pública, no podia deixar d'enfrontar-se amb aquesta problemàtica. En realitat féu molt més: l'abordà d'una manera radical i li donà una solució tan coherent i sistemàtica que encara avui pot servir d'exemple i inspiració.

Les mateixes normes que regulaven l'exercici de la potestat pública suggerien la solució del problema plantejat: si els actes il·lícits de l'administració eren nuls o anul·lables, ¿per què esperar, quan l'oficial infractor aconseguia de seguir endavant amb l'aplicació d'un acte viciat, a l'acabament d'uns procediments tarats de nul·litat, l'oportunitat d'un judici de taula triennal o d'una visita esporàdica?, ¿per què no tallar d'arrel l'actuació il·lícita, aturant-ne el curs i evitant així danys no sempre fàcils de reparar?

L'observança, a més del seu sentit general de manera com s'aplica una norma, en tenia un altre d'específic i positiu, el de degut compliment, per part del rei i dels seus oficials: corresponia al que avui anomenem principi de legalitat. (Ferro, 1999, p. 411-412)

Maspons, en el resum sobre l'esperit del dret públic català, afirma:

[S]ón mostres de l'esforç per a assegurar al nostre règim aquest realisme: la inhabilitació per exercir un càrrec com a conseqüència del mal ús de les seves facultats,

la preponderància de l'arbitri judicial, la normal invocació als experts al costat dels «savis» o tècnics en la teoria, la impossibilitat de legislar o de celebrar corts sense la presència personal del rei, la prevalença del «cap major» o domicili real sobre el designat per simple declaració, l'obligació de descriure els béns per a l'assegurança dels possibles creditors, i fins el caient de la terminologia que designa els juristes amb el nom de «pràctics» i les demandes judicials amb el de «clams».

És un realisme que amara d'espiritualitat les fórmules processals en què es manifesta, perquè no és, com elles, adjectiu, sinó un aspecte més de la unitat substancial del règim. Les condicions legals d'aptitud per als càrrecs públics comencen amb dues condicions d'ordre moral. El fonament de la ciutadania és l'exemplaritat dels qui encarnen el poder i la majoria legislativa és moral, abans que numèrica; quantitativa i qualitativa alhora, no aplegant dins el mateix parer «la majoria dels votants», sinó «la major e pus sana part d'ells». No és concebuda com un nombre que s'imposa per la força, sinó com una coincidència d'opinió que té per aglutinant un factor espiritual. (Maspons, 1932, p. 79)

Aquest esperit del dret públic català ha de ser l'instrument per a lluitar contra la contaminació que pateix la cosa pública a Catalunya, una contaminació provinent d'altres realitats allunyades de la nostra, escenaris on el que preval és la resta i la divisió, lluny de la suma i la multiplicació. Una contaminació que institucionalitza les promeses incomplertes, que normalitza la falsedat i la mentida dels actors polítics, que regula la ineficàcia administrativa, que excusa la negligència en les seves funcions i n'exonera les seves manifestacions, que justifica l'incompliment deliberat d'un compromís electoral, que legitima la demagògia i el populisme, que dona cobertura legal a la injúria i la calúmnia, que banalitza la corrupció, que normativitza la ignorància irresponsable i fomenta la irresponsabilitat reglada i institucionalitzada; una contaminació que no té cap interès a evitar la desestabilització de la convivència i que promou els atacs i les provocacions al civisme; un sistema on la descurança, la inactivitat, l'omissió i tot el ventall d'accions que de forma accidental o deliberadament són contràries a l'interès general, són excusades.

La purga de taula o judici de taula —o potser la posada al dia de la institució i el seu nom com a *procés periòdic de depuració de responsabilitats*—, en un paradigma nou com el que s'albira, hauria de ser l'eina fonamental per tal d'expulsar de la cosa pública les males pràctiques i depurar totes les responsabilitats del conjunt de la funció pública —entesa com s'ha especificat a la primera nota a peu de pàgina—, de totes les accions que haurien d'ésser tipificades com a il·lícit penal i, per tant, subjectes al tractament com a delicte penal, amb totes les conseqüències que se'n puguin derivar i puguin comportar, incloent-hi la inhabilitació i l'expulsió perpètua de la cosa pública, amb un procés previ de judici de taula.

BIBLIOGRAFIA

- COLLANTES DE TERÁN DE LA HERA, M. José. «El juicio de residencia en Castilla a través de la doctrina jurídica de la Edad Moderna». *Historia. Instituciones. Documentos* (Universidad de Sevilla), núm. 25 (1998).
- FERRO [I POMÀ], Víctor. *El dret públic català. Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*. Vic: Eumo, 1999. [1a ed.: 1987]
- GLOTZ, Gustave. *La cité grecque*. París: Albin Michel, 1968. (L'Évolution de l'Humanité; XIV)
- LALINDE ABADÍA, Jesús. «La purga de taula». Separata. A: *Homenaje a Jaime Vicens Vives*. Vol. I. Barcelona: A. Núñez Impresor, 1965. P. 499-523.
- MASPONS I ANGLASELL, F. [Francesc]. *L'esperit del dret públic català*. Barcelona: Barcino, 1932. [Ed. facsímil: Barcelona, Escola d'Administració Pública de Catalunya, 2006]
- NIETO, Alejandro. «Problemas capitales del derecho disciplinario». *Revista de Administración Pública* (Madrid), núm. 63 (1970), p. 39-84.
- SERRANO DAURA, Josep. *Senyoriu i municipi a la Catalunya Nova (segles XII-XIX)*. Barcelona: Fundació Noguera, 2000. 2 v. (Estudis; 26)